

GEORG HENRIK VON WRIGHTIN KANNANOTTO VIETNAMIN SOTAAN

BERNT ÖSTERMAN

Vuonna 1961 vastavalittu Suomen Akatemian jäsen, filosofi Georg Henrik von Wright antoi haastattelun *Suomen Kuvalehdelle*, jossa hän sanoi, että hänen mielestään ”filosofin tulisi välttää jyrkkien mielipiteiden esittämistä päivän konkreettisista kysymyksistä”. Vain kuusi vuotta haastattelun jälkeen von Wright kuitenkin marras–joulukuussa 1967 julkaisi paljon huomiota herättäneen kriittisen mielipidekirjoituksen Yhdysvaltojen sodasta Vietnamissa peräti neljässä pohjoismaisessa lehdessä. Pysin selvittämään joitakin artikkeliin liittyviä taustoja sekä sen merkitystä von Wrightiin filosofina ja ihmisenä.

Minun ei ole helppo kuvailla lähemmin sitä mielenmuutosta, jota osallistumiseni Vietnamin-kysymykseen merkitsi ja joka jäi pysyväksi. Vanhaa minääni en saa milloinkaan takaisin. (von Wright 2002, 258)

Suomessa von Wrightin mielipidekirjoitus julkaistiin ruotsiksi 28.11.1967 *Hufvudstadsbladet*in otsikolla ”Kriget mot Vietnam” sekä suomeksi *Helsingin Sanomissa* otsikolla ”Vietnamin sota ja Yhdysvaltain pulma” *Uuden Suomen* kieltäydyttyä julkaisemasta kirjoitusta¹. Ruotsissa *Dagens Nyheter* taas julkaisi sen jonkin verran modifioituna kahdessa osassa 28.11. ja 30.11.1967. Hiukan jälkijunassa artikkeli julkaistiin myös tanskalaisessa *Information*-lehdessä 23.12. ja 27.12.1967. Lisäksi Svenska kommittéen för Vietnam -järjestö painatti von Wrightin kannanoton erillisenä pampflettina. Artikkelin käännettiin lopulta myös englanniksi ja vietiin nimilistan kanssa Yhdysvaltojen lähetystöön Helsingissä 12.1.1968. Vaikka von Wright omaelämäkerrassaan *Elämäni niin kuin sen muistan* puhuu vain yleisesti ”protestikirjoituksesta” (von Wright 2002, 258), voidaan tarkentaa, että kyse oli ASLA-stipendiaattien vetoamuksesta².

Sota Vietnamia vastaan

Koska harvat enää muistavat artikkelin sisältöä, on varmaan hyvä kerrata mistä oikein oli kyse. Aloitan historiallisesta taustasta. Yhdysvallat oli alun perin lähtenyt Vietnamin sotaan niin sanotun dominoteorian innoittamana. Sen mukaan yhden alueen menettäminen kommunismille voisi johtaa hallitsemattomaan ketjureaktioon. Vietnamista tuli täten kylmän sodan kuuma näyttämö, jossa Yhdysvallat tuki Etelä-Vietnamia kommunistista Pohjois-Vietnamia vastaan. Varsinaiset sotatoimet, joissa Yhdysvallat oli osallisena, olivat alkaneet presidentti Johnsonin kautena vuonna 1965, ja ehtineet eskaloitua lähes kolmen vuoden ajan ennen von Wrightin kirjoitusta. Ensimmäisenä televisiosotana Vietnam oli jo ollut paljon esillä myös Pohjoismaissa. Kuitenkin voidaan ehkä sanoa, että von Wright oli varsin varhain liikkeellä, julkaistiin-

han hänen kirjoituksensa jo marraskuussa 1967, siis ennen legendaarista protestivuotta 1968. Pahamaineisin amerikkalaisten sotarikos, Song Myn verilöyly, tapahtui vasta seuraavan vuoden helmikuussa. Hanoin joulupommitukset olivat nekin vielä kaukana tulevaisuudessa. Tähän voidaan lisätä, että kuuluisa Sergelin torin mielenosoitus, jossa Pohjoismaitten ehkä tunnetuin Vietnamin sodan vastustaja Olof Palme kulki Pohjois-Vietnamin Moskovan-suurlähettilään rinnalla, tapahtui sekkin vasta helmikuussa 1968. Sodanvastainen *Hair*-musikaalikin oli saanut ensi-iltansa vasta lokakuussa vuonna 1967. Bertrand Russell, jota von Wright vielä *Suomen Kuvalehden* haastattelussa oli pitänyt varoittavana esimerkkinä poliittikkaa tekevästä filosofista³, oli sen sijaan jo perustanut kansainvälisen sotarikostribunaalinsa, jonka tarkoituksena oli nimenomaan tutkia Yhdysvaltojen toimintaa Vietnamissa. Tässä yhteydessä voidaan myös mainita, että tribunaali oli vuoden 1967 aikana kokoontunut Tukholmassa ja Roskildessa, eli maissa, joissa myös von Wrightin mielipidekirjoitus julkaistiin.

Näin jälkepäin luettuna itse kirjoitus tuntuu minusta ainakin osittain aika tutulta von Wrightilta. Tarkoitin tällä ensisijaisesti, että kirjoittajalle ominainen analyttinen ajattelutapa selvästi heijastuu tekstin sisältöön ja rakenteeseen. Hän esimerkiksi aloittaa toteamalla, että ”kasvava mielipide Yhdysvalloissa ja Yhdysvaltojen ulkopuolella vaatii, että Vietnamin sodan täytyy loppua”. Käsiteanalyttikkona hän on kuitenkin ilmeisesti heti tuntenut tarvetta tarkentaa, että olisi parempi puhua *vetoamisesta* kuin *vaatimisesta*. Kirjoituksensa rakenteen hän taas selittää seuraavasti:

Sen joka vaatii tai toivoo sodan lopettamista täytyy tietysti selvittää itselleen, mikä olisi todennäköinen seuraus, jos USA lopettaisi sodan, samoin kuin sodan jatkamisen seuraukset. Ja on syytä verrata keskenään näitä seurauksia. Juuri tämän yritän tehdä artikkelissani. (von Wright 1967d)

Pääosa artikkelista on sitten nimenomaan näiden kahden vaihtoehdon analysointia – mitä tapahtuu jos Yhdysvallat vetäytyy Vietnamista, ja mitä tapahtuu jos sota jatkuu. *Dagens Nyheter* jakoi itse

1 Uuden Suomen asenteesta von Wright on kirjoittanut näin: ”Viattomuudessa olin tarjonnut suomenkielistä versiota oikeistomieliseen *Uuteen Suomeen*, mutta olin saanut päätoimittajalta jyrkän kielteisen vastauksen” (von Wright 2002, 257).
2 Tarkennus von Wright-Wittgenstein-arkiston materiaalin perusteella.

3 ”Kunnioitan suuresti Bertrand Russellia etevänä loogikkona, mutta hän on minusta varoittava esimerkki siitä, miten filosofin ei tulisi puuttua ajan kysymyksiin”, oli von Wright tarkalleen sanonut (Tanttu 1961, 14).

asiassa oman julkaisunsa von Wrightin artikkelista juuri tällä tavalla kahtia, eli ensin julkaistiin osa, joka käsitteli ensimmäistä kysymystä, ja parin päivän jälkeen sitten osa, joka käsitteli toista. Kuten odottaa voi, von Wright siirtyy loppua kohti johtopäätökseen asettamalla, kuten hän ilmaisee asian, ”vaakakuppiin ne edut, jotka vahingoittuisivat USA:n jättäessä Vietnamin rauhaan” sekä ”toiseen [vaakakuppiin] ne edut, jotka vaarannetaan USA:n pysyessä päätöksessään”, mikä siis tarkoitti sodan jatkumista. Von Wright tulee siihen tulokseen, että vastakkain ovat pienen joukon valtapyrkimykset ja ihmisyyden edut, jolloin johtopäätöksenä voi olla vain, että sodan on loputtava.

Typillistä von Wrightia tässä lähestymistavassa on ennen kaikkea pyrkimys ensisijaisesti selvittää hänelle itselleen ja samalla myös lukijoille Vietnam-kysymyksen ydintä. Sama lähestymistapa löytyy myös monista muista yhteyksistä, joissa von Wright kirjoittaa kulttuuriin tai etiikkaan liittyvistä asioista.⁴ Epätavallista sen sijaan on, että hän päättyy näinkin vahvaan kannanottoon, mikä itse asiassa näkyy jo kirjoituksen alkuperäisestä ruotsinkielisestä otsikosta, ”Kriget mot Vietnam”, sota Vietnamia vastaan. Kaikista selvimmin kannanotto näkyy ehkä seuraavassa, heti artikkelin toisessa kappaleessa vastaan tulevassa lauseessa: ”Vietnamin sota on vastenmielinen jo siksi, että sitä käydään yksinomaan valheellisin ja epäoikeudenmukaisin perustein.” Artikkelista voidaan vielä poimia kiinnostavat vertaukset Yhdysvaltojen ja toisen maailmansodan Saksan välillä. Syksyllä 1967 von Wright kirjoittaa, että ensinnäkin Yhdysvaltojen toiminta Vietnamissa ”päivä päivältä muistuttaa yhä enemmän Hitlerin Puolassa käymää hävityssotaa”. Tähän hän vielä lisää ehkä yllättävänkin vahvan kommentin Yhdysvaltojen silloisen hallinnon tavasta kyseenalaistaa älymystön protesteja. ”Jotkut hallinnon edustajat ja muut ’haukat’ puhuvat älymystöstä siihen sävyyn, joka kuului tapoihin Hitlerin ja Göbbelsin Saksassa”, hän kirjoittaa. Kuitenkin von Wright ainakin vielä tähän aikaan löysi myös paljon hyvää Yhdysvalloista ja sen elämäntavasta. Näin hän nimittäin myös kirjoittaa:

4 Vertaa esimerkiksi von Wright 1989, 17, jossa von Wright kirjoittaa *Tanke och förkunnelse* (suom. *Ajatus ja julistus*) kirjan taustasta.

Sillä huolimatta sisäisistä sairauksista ja ulospäin suuntautuvasta häikäilemättömyydestä, Yhdysvallat on toki edelläkävijämaa ja ”the American way of life” malli, jonka noudattamisesta salaa uneksitaan niissäkin maissa, joissa olosuhteet nyt ovat aivan toisenlaiset.⁵

Tässäkin kohdassa von Wright rinnastaa Yhdysvallat Saksaan:

Se anti-amerikkalaisuus, joka leviää näinä aikoina, on oikosulunomainen reaktio. (Samaa olisi lopettaa Goethen lukeminen raiosta Hitleriä kohtaan.) (von Wright 1967d)

Filosofin vastuu

Tämä ehkä riittää antamaan kuvan von Wrightin Vietnamin sodan vastaisen kirjoituksen sisällöstä. Siirryn nyt artikkelin taustoja koskevaan kysymykseen. Mikä siis sai von Wrightin julkisesti ottamaan kantaa Vietnamin sotaa vastaan vain muutama vuosi sen jälkeen, kun hän *Suomen Kuvalehden* haastattelussa vuonna 1961 oli sanonut tarkalleen näin:

Filosofin velvollisuus on tietysti seurata elämää ja yhteiskunnan kehitystä. Mutta mielestäni filosofin tulisi yleensä välttää jyrkkin mielipiteiden esittämistä päivän konkreettisista kysymyksistä. (Tanttu 1961, 14)

2000-luvun alussa julkaistussa omaelämäkerrassaan von Wright suo varsin paljon tilaa Vietnam-protestilleen. Hän aloittaa toteamalla, että Yhdysvaltojen ensimmäiset sotavuodet Vietnamissa olivat jättäneet hänet välinpitämättömäksi. Hänen monet matkansa Yhdysvaltoihin saivat hänet kuitenkin muuttamaan mielensä:

... oleskeluni USA:ssa oli se, mikä muutti katsantokantani. Tähän myötävaikuttivat voimakkaasti ne reaktiot, joita näin amerikkalaisissa kollegoissani ja ystäväissani. Monet heistä olivat minun laillani apoliittisia, mutta toiset alkoivat huolestua. (von Wright 2002, 256)

Tämän jälkeen von Wright ei enää päässyt eroon ajatuksesta, että sodassa olikin kyse hyökkäyksestä Vietnamin kansaa vastaan. Itse artikkelin hän kirjoitti asuessaan yksin suuressa talossa Itahacassa ollessaan vierailulla Cornellin yliopistossa

5 von Wright 1967d. Lainauksen Yhdysvalloille myönteisen loppuosaa ”... ja ’the American way of life’ malli ...” ei esiinny Ruotsissa ja Tanskassa julkaistuissa versioissa (von Wright 1967b; 1967c). Sen sijaan se on mukana sekä *Hufvudstadsbladetin* artikkelissa (1967a) että Yhdysvaltain lähetystölle toimitetussa englanninkielisessä versiossa (lähde: von Wright-Wittgenstein-arkisto, Helsingin yliopisto).

syksyllä 1967. Omien sanojensa mukaan hän ei ensisijaisesti kirjoittanut tekstiään julkaisumielessä vaan selvittääkseen omia näkökantojaan itselleen – kuten jo näimme, tämä lähestymistapa myös varsin selvästi näkyy artikkelin rakenteesta. Kävi kuitenkin niin, että hän kotimatallaan pysähtyi Tukholmassa, missä hän näytti kirjoituksensa hyvälle ystävälleen *Dagens Nyheterin* silloiselle päätoimittajalle Olof Lagercrantzille. Tämän kannustamana artikkeli sitten julkaistiin Suomessa, Ruotsissa ja myöhemmin myös Tanskassa. (Mt., 256–257.) Mutta oliko tässä kaikki?

Von Wright–Wittgenstein-arkistossa Helsingin yliopistossa on säilynyt luonnos 28.1.1973 tehtyä radiohaastattelua varten, jonka pohjalta Vietnam-artikkelin vaiheita voi tarkentaa jonkin verran. Haastattelusta, joka varmaankin liittyi edellisenä päivänä solmittuun, Yhdysvaltojen sodan Vietnamin lopettaneeseen rauhansopimukseen,⁶ käy ilmi, että tapahtumien kulku ei ehkä kuitenkaan ollut aivan niin sattumanvarainen kuin omaelämäkerrasta voisi päätellä. Tässä yhteydessä von Wright nimittäin selittää, että suomalaisen lehdistön aiemmat kirjoitukset Vietnamin sodasta olivat herättäneet hänessä sen verran inhoa ja ärtymystä, että hän loppukesästä 1967 oli päättänyt tehdä asialle jotain – ”omatuntoni keventämiseksi”, kuten hän sanoo. Tuloksena oli sitten Vietnam-artikkeli, jonka hän kirjoitti Ithacassa matkustettuaan Yhdysvaltoihin myöhemmin saman vuoden syksyllä.

On kuitenkin olemassa toinen lähde, joka vie meitä vielä lähemmäksi tapahtumien kulkua. Tammikuussa 1968 von Wright antoi nimittäin jälleen haastattelun *Suomen Kuvalehdelle*. Siinä valpas toimittaja Jaakko Okker on myös ymmärtänyt kysyä suoraan von Wrightiltä, miten filosofia, joka vain kuusi vuotta aikaisemmin samaiselle lehdelle oli lausunut, että ”filosofin tulisi yleensä välttää jyrkkien mielipiteiden esittämistä päivän konkreettisista kysymyksistä” oli päätenyt ottamaan julkisesti kantaa Vietnamin sotaan vastaan. ”En nimenomaisesti muista tuollaista lausuntoa, mutta tunnistan ajatuksen omakseni”, von Wright toteaa. ”Nytemmin ajattelen jonkin verran toisin kuin kuusi vuotta sitten älymystön ja tiedemies-

ten vastuusta.” (Okker 1968, s. 21–22.) Haastattelun pohjalta tähän näyttäisi liittyvän kaksi näkökohtaa. Ensinnäkin ajatus siitä, että koska tieteellä sovelluksineen on ollut niin tärkeä rooli modernissa kulttuurissamme, olisi myös hyvä, jos tiedemiehet pohtisivat oman tieteesä käyttöä. Viitaten tieteen keskeiseen asemaan von Wright sanoo näin:

Tästä syystä minusta olisi terveellistä, että tiedemiehet nykyistä enemmän lausuisivat julki – ei päätöksenteon osina vaan tavallisina kansalaisina – käsityksensä siitä, mikä heistä on yhteiskunnan kannalta hyvää ja pahaa, siinä toivossa, että he näin vaikuttaisivat yleiseen mielipiteeseen ja täten välillisesti myös päätöksentekoon. (Okker 1968, 23)

Toisekseen haastattelussa esiintyy myös yleisempää pohdintaa ihmisen vastuusta, mikä liittyy suoraan Vietnamin-artikkelin alkuun. Siinä von Wright muun muassa painottaa, että uskaan, jonka mukaan pystyy edes vähän vaikuttamaan sanoin tai teoin maailman muuttamiseksi, liittyy myös vastuu. Vuoden 1968 haastattelussa von Wright näyttää jopa ajattelevan, että mielipiteenvapaus on jo sinänsä riittävä ehto mahdollisuuteen vaikuttaa maailman muuttamiseksi. Eli jos vapaassa yhteiskunnassa elävällä ihmisellä on vahva mielipide maailman tilasta, hänen pitäisi myös lausua mielipiteensä julki.

Ensimmäinen esittämistäni vaihtoehdoista ei mielestäni toimi kovinkaan hyvin vastauksena toimittajan kysymykseen: miksi von Wright oli muuttanut käsityksensä filosofin puuttumisesta päivän kysymyksiin? Tässä von Wright nimittäin mielestäni ensisijaisesti tarkoitti tiedemiesten velvollisuutta auttaa ihmiskuntaa arvioimaan, mihin tieteen saavutukset voivat johtaa, ja mitä hyvää tai pahaa näistä voi seurata. Mutta miksi juuri loogis-analyyttistä koulukuntaa edustavan filosofin siten tulisi kirjoittaa artikkeli Vietnamin sodasta? Toinen vaihtoehdoista, kysymys ihmisen yleisestä vastuusta, näyttäisi kuitenkin koskevan myös von Wrightin omaa kirjoitusta. Tuntuu nimittäin todennäköiseltä, että von Wright on ajatellut, että juuri *hänellä* oli mahdollisuus vaikuttaa mielipiteisiin Suomessa ja Pohjoismaissa, mistä myös seurasi vastuu pyrkiä tähän. Mutta seurasivatko tämä mahdollisuus ja vastuu vain siitä, että hän akateemikkona oli arvostettu yhteiskunnan jäsen, vai liittyikö siihen erityisesti myös hänen asemansa *filosofina*? Oma tulkintani on, että von Wrightin Vietnam-kannanottoon liittyi myös orastava käsi-

6 Luonnos radiohaastatteluun 28.1.1973, von Wright–Wittgenstein-arkisto.

tys siitä, että nimenomaan filosofilla on erityisvastuu tarttua maailman vääryyksiin. Tämä ei mielestäni ehkä kuitenkaan vielä kovin selvästi käy ilmi vuoden 1968 haastattelusta.

Vain pari vuotta myöhemmin von Wright piti kuitenkin Institutut International de Philosophie Helsingin yleiskokouksen yhteydessä muistopuheen samana vuonna kuolleelle Bertrand Russellille, ja tässä puheessa pohdinta filosofin osallistuvasta roolista oli vahvasti esillä. Puheen suomennos julkaistiin *Helsingin Sanomissa* 26.8.1970. Russellista, jonka yhteiskunnallista toimintaa von Wright vielä vuonna 1961 siis oli pitänyt ”varoittavana esimerkkinä”, olikin nyt tullut esikuva kaikille filosofeille. Näin von Wright nimittäin kirjoitti vuonna 1970:

Sitä esimerkkiä, jonka [Russell] pelottomuudessaan, totuudenrakkaudessaan ja kaikkiin syyttömästi kärsiviin kohdistuvassa myötätunnossaan meille asetti, on kuitenkin jokaisen itseään filosofiksi nimitävän kunnioitettava. Ei vain sanoin, vaan myös ajatustensa ja tekojensa koko panoksen voimalla. (von Wright 1970)

Hyvän muunnemat

Von Wright näyttäisi siis tarkoittavan, että jokaisen aidon filosofin velvollisuuksiin kuuluisi myös puuttuminen yhteiskunnallisiin vääryyksiin ja protestoiminen sodan julmuuksia vastaan. Toisin sanoen von Wright ei kirjoittanut Vietnam-artikkeliaan vain ihmisenä, vaan myös filosofina – tai, ehkä tarkemmin, ihmisenä, joka koki olevansa erityisen velvoitettu osallistumaan juuri tähän, ja tämänkaltaiseen, keskusteluun, koska hän oli filosofi. Mutta siinä tapauksessa on myös kysyttävä, miten tällainen ”osallistuva” toiminta liittyi von Wrightin omaan, silloiseen filosofiaan. Esittämäni perusteella tuntuu nimittäin luontealta ajatella, että olisi olemassa yhteys von Wrightin filosofisen ajattelun ja kantaaottavaan toiminnan välillä.

Von Wrightin taustasta induktion tutkijana sekä niin sanotun filosofisen logiikan kehittäjänä on ehkä vaikea ennakoita, että hänestä tulisi osallistuva filosofi Vietnam-protestin muodossa. On kuitenkin mielenkiintoista, että von Wright vuonna 1963, siis vain muutamaa vuotta ennen Vietnam-kirjoitusta, oli julkaissut kirjan *The Varieties of Goodness* (suom. *Hyvän muunnemat*), jota voidaan pitää hänen pääteoksenaan etiikan alueella. Ei kuitenkaan ole itsestäänselvää, että tutkimuk-

sesta, jonka päätarkoituksena oli selvittää hyvä-sanan eri käyttötapoja, seuraisi mitään oleellista von Wrightin oman eettisen käyttäytymisen kannalta. Merkillepantavaa on kuitenkin, että *moraalisen hyvyyden* kohdalla von Wright tietoisesti poikkesi teoksen muutoin varsin deskriptiivisestä lähestymistavasta. Moraalisessa yhteydessä sanan ”hyvä” käytölle nimittäin ei, von Wrightin mukaan, ole vaikiintuneita perusteita. Tässä tapauksessa käsiteanalyttikko ei siis voi turvautua jo olemassa oleviin merkityksiin, vaan joutuu itse *muokkaamaan* käsitteen merkitystä. von Wrightin tapauksessa prosessin tuloksena oli määritelmä, jonka mukaan moraalinen hyvä liittyy aina *olentojen hyvän edistämiseen*, missä ”olennolla” ainakin ensi sijaisesti tarkoitetaan ihmistä. (von Wright 2001, 29, 197.)

En tässä yhteydessä pidä aiheellisena selvittää, miten von Wright täsmälleen päätyi tähän tulokseen. On kuitenkin selvä, että tämänkaltaiseen tutkimukseen liittyy myös normatiivinen puoli – tai, kuten von Wright itse ilmaisi asian, sen pyrkimyksenä on myös ”ohjata elämäämme” (mt., 30). Vietnam-artikkelin kannalta on kuitenkin kiinnostavinta selvittää, mitä työ moraalisten käsitteiden parissa tarkoitti von Wrightille itselleen. *Hyvän muunnemissa* hän ei itse asiassa juurikaan kiinnittänyt tähän asiaan huomiota. Hänen myöhemmissä kirjoituksissaan kirjan metodista asia on kuitenkin vahvasti esillä. Näin hän esimerkiksi kirjoittaa juuri etiikan käsitteiden analysoinnista esseessään ”Filosofi tarkastelee filosofiaa”, joka alun perin julkaistiin ruotsiksi vuonna 1978:

Nämä ovat kuitenkin avoimia kysymyksiä, ja ne vastaukset, jotka filosofi antaa niihin, eivät voi siksi olla vaikuttamatta hänen omiin arvostelmiinsa ja näin myös hänen tapaansa suhtautua kanssaihmissiinsä ja yhteiskuntaan. (von Wright 1985, 208)

Vaikka von Wright ei tietääkseni koskaan itse kirjoituksissaan suoraan liittänyt *Hyvän muunnemiamia* Vietnam-kirjoitukseensa, tuntuu varsin luontealta ajatella, että tätä protestia voisi pitää esimerkkinä siitä, miten työ moraalikäsitteiden parissa oli vaikuttanut häneen itseensä. Samasta yhteydestä voi myös poimia hänen käsityksensä siitä, miten hän ymmärsi oman normatiivisen toimintansa – mukaan lukien poliittiset kannanotot – suhteessa muihin ihmisiin. Lainaus jatkuu nimittäin näin: ”Siinä määrin kuin [filosofin ajatukset] herättävät vastakaikua muissa, hän myös vaikuttaa muiden elämäntapaan.”

Maailmankuvan kyseenalaistaminen

Von Wright on sanonut, että hänen osallistumisensa Vietnamin-kysymykseen merkitsi hänelle pysyvää mielenmuutosta. ”Vanhaa minääni en saa milloinkaan takaisin”, hän kirjoittaa omaelämäkerrassaan. Muutos liittyi läheisesti humanismiin elämänasenteena, jonka sisältöä von Wright on selittänyt seuraavasti:

Haluan määritellä sen tavaksi suhtautua kriittisesti ajan tapahtumiin, pyrkimyksiin ja trendeihin pitäen silmällä sitä, miten ne vaikuttavat asianosaisten ihmisten hyvään. Tämä edellyttää omaa mielipidettä ja halua tuoda julki ja puolustaa käsitystään myös silloin kun se on kiistanalainen... (von Wright 2002, 258–259)

Voidaan ehkä sanoa, että von Wrightistä tuli humanisti tässä merkityksessä Vietnam-kirjoituksen myötä. Tulkintani mukaan uuteen elämänasenteeseen vaikutti kuitenkin osaltaan myös hänen työnsä *Hyvän muunnelmat* -teoksen parissa. Täten von Wrightin julkista protestia Vietnamin sotaa vastaan voisi ehkä pitää eräänlaisena *havahdumisena* siihen, mitä hänen eettis-analyttinen työnsä oikein *tarkoitti* ja mihin se hänet *velvoitti*. On joka tapauksessa selvää, että Vietnam-protestin jälkeen von Wright koki velvollisuudekseen osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun moraalillisella tasolla yhä uudelleen, esimerkkinä vaikkapa protestikirjoitukset Milton Friedmanin taloustieteen Nobel-palkintoa vastaan vuonna 1976.

Von Wrightin kokemaan muutokseen liittyi kuitenkin vielä yksi tärkeä seikka, joka myös merkittävästi vaikutti hänen filosofiseen ajatteluunsa Vietnam-artikkelin jälkeen. *The Library of Living Philosophers* -sarjan von Wright -volyyymiin sisältyvässä ”Intellektuaalisessa omaelämäkerrassa” (”Intellectual Autobiography”) von Wright kertoo, miten osallistuminen Vietnam-kysymykseen sai hänet myös kyseenalaistamaan oman maailmankuvansa perusoletuksia. Mikä esimerkiksi Vietnamin sodan alussa oli estänyt häntä näkemästä sodan todellisen luonteen? Von Wright ymmärsi, että hän itse asiassa oli kriittittävästi sisäistänyt tiettyjä, silloisen länsimaisen kulttuurin perusasenteita, kuten kylmän sodan ideologiaan kuuluvan taipumuksen hyväksyä minkä tahansa ”vapauden” puolustamiseen tähtäävän sotilaallisen toimenpiteen sosialistista kansanliikettä vastaan⁷. Juuri tämän-

7 Varsinaisessa omaelämäkerrassaan von Wright viittaa tässä yhteydessä myös suomalaisessa veressään olleeseen Neu-

kaltaisten omien perusoletuksiensa haastamisesta tulikin olennainen osa sitä, mitä von Wright tarkoitti humanistisen elämänasenteen ”kriittisellä suhtautumisella ajan tapahtumiin”. Koska yksilön maailmankuvan perusoletukset taas heijastavat yhteiskunnan instituutioita ja perinteitä, kritiikki johti väijäämättä myös yhteiskunnan perusteiden tarkasteluun (von Wright 1989, 20–21)⁸.

Ajan myötä von Wrightistä kehittyi aikalaiskritiikko, joka yritti osoittaa, miten aikamme keskeiset ongelmat, kuten erityisesti ympäristön kriisi, nimenomaan voidaan johtaa länsimaisen ajattelun sisäisistä ongelmista. Näiden paljastamista hän piti intellektuellin tärkeimpänä tehtävänä (von Wright 1993, 170). Kirjassaan *Tiede ja ihmisjärki* von Wright esimerkiksi pyrki osoittamaan, että yhteiskuntaamme hallitsee yksinomaan *välineiden hallintaan* tähtäävä rationaalisuus, joka toimii irrallaan päämääriä koskevasta arvoajattelusta (von Wright 1987, 17). Esseessä ”Edistyksen myytti” von Wrightin tarkoituksena taas oli paljastaa edistykseen liittyvät ”virheelliset mytologiat”, kuten ajatuksen siitä, että taloudellinen kasvu tarkoittaa edistymistä (von Wright 1993, 164; 170). Samalla hän joutui myös miettimään oman perinteisen loogis-analyttisen metodologiansa historiallista asemaa ja sen rajoituksia suhteessa aikamme ongelmiin.

Haluan kiittää von Wright perikuntaa ja von Wright-Wittgenstein-arkistoa artikkelisani mainitun arkistomateriaalin käytöstä.

Lähteet

Okker, Jaakko (1968): ”Mitä ajattelija ajattelee”, Georg Henrik von Wrightin haastattelu, *Suomen Kuvalehti* 2/1968.

Smedberg, Marco (2008): *Vietnamkrigen 1880–1980*, Lund: Historiska Media.

Tanttu, Juha (1961): ”Herrasmiehen ammatti: Akateemikko”. Georg Henrik von Wrightin haastattelu. *Suomen Kuvalehti* 38/1961.

Von Wright, Georg Henrik (1967a): ”Kriget mot Vietnam”, *Hufvudstadsbladet* 28.11.1967.

Von Wright, Georg Henrik (1967b): ”Kriget mot Vietnam”, *Dagens Nyheter* 28.11.1967 ja 30.11.1967.

vostoliiton pelkoon ja kommunismin vieroksuntaan (von Wright 2002, 256).

8 Vaikka kyseinen von Wright -volyyymi julkaistiin vasta vuonna 1989, ”Intellektuaalinen omaelämäkerta” voidaan von Wright-Wittgenstein-arkistossa säilytettävän luonnoksen perusteella ajoittaa vuoteen 1973.

- Von Wright, Georg Henrik (1967c): ”USA i Vietnam”, *Information* 23.–24.12.1967 ja 27.12.1967.
- Von Wright, Georg Henrik (1967d): ”Vietnamin sota ja Yhdysvaltain pulma”, *Helsingin Sanomat* 28.11.1967.
- Von Wright, Georg Henrik: ”Russellin oikeustaistelu haaste filosofikunnalle”, *Helsingin Sanomat* 26.8.1970.
- Von Wright, Georg Henrik: ”Filosofi tarkastelee filosofiaa”, kirjassa: *Filosofisia tutkielmia*, Helsinki: Kirjayhtymä 1985.
- Von Wright, Georg Henrik (1987): *Tiede ja ihmisjärki*, Helsinki: Otava.
- Von Wright, Georg Henrik (1989): ”Intellectual Autobiography”, kirjassa P.A. Schilpp ja L.E. Hahn (toim.), *The Philosophy of Georg Henrik von Wright*, La Salle, Illinois: Open Court, 3–55.
- Von Wright, Georg Henrik: ”Edistyksen myytti”, kirjassa *Minervan pöllö*, Helsinki: Otava, 140–171, 1993.
- Von Wright, Georg Henrik: *Hyvän muunnelmat*, Helsinki: Otava, 2001. Suom. Vesa Oittinen.
- Von Wright, Georg Henrik: *Elämäni niin kuin sen muistan*, Helsinki: Otava, 2002. Suom. Iiro Kuuranne.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka toimii Helsingin yliopiston von Wright–Wittgenstein-arkiston kuraattorina. Tällä hetkellä hän työskentelee kahdessa dosentti Thomas Wallgrenin johtamassa tutkimusprojektissa, Den okände von Wright (SLS) ja The Creation of Wittgenstein (Suomen Akatemia). Artikkelit perustuu Tieteen päivillä 11.1.2019 pidettyyn esitelmään.

KIRJAUUTUUKSIA

Suomalaisia tiedenäisiä

”Kaurajauhoja repussa matkalla Kiinaan. Rahtikoneella Etelämantereelle. Japaniin oppimaan teeseremonioita. Rumpujen soittoa aivojen rauhoittamiseksi. Avaruussäässä sukkulointia tietokone-mallinnuksen avulla.” Tätä kaikkea ovat tehneet ja kokeneet suomalaiset tutkijanaiset. He murtavat rajoja ja ennakkokäsityksiä, luovat uutta ja vievät suomalaista tiedettä maailmankartalle. **Riitta Korhonen, Helen Partti, Riitta Saarinen ja Liisa Takala** ovat kirjoittaneet kirjan *Tiedenäisiä – Suomalaisia tutkimuksen ytimessä* (Docendo 2019).

Kirjaan on haastateltu ja tehty henkilökuvia seuraavista tutkijanaisista: Eva-Mari Aro, Eija Asmi, Minna Eväsoja, Tuija Hautala-Hirvioja, Minna Huotilainen, Marja Jylhä, Reetta Kivelä, Kaisa Kotakorpi, Maria Lähteenmäki, Leena Malkki, Pirjo Mattila, Päivi Onkamo, Minna Palmroth, Johanna Ylipulli ja Joy Wolfram.

Stephen Hawkingin viimeinen teos

WSOY julkaisee kosmologi **Stephen Hawkingin** (1942–2018) viimeiseksi jääneen teoksen *Lyhyet*

vastaukset suuriin kysymyksiin. Kirjan on suomentanut **Markus Hotakainen** ja esipuheen kirjoittanut **Esko Valtaoja**. Hawkingin *Ajan lyhyt historia* on kaikkien aikojen myydyin suurelle yleisölle suunnattu tiedekirja.

Teoksessa Hawking vastaa kysymyksiin, joita hänelle on usein esitetty niin suuren yleisön, tiedotusvälineiden kuin kollegoiden taholta. Näihin kymmeneen kysymykseen kuuluvat muun muassa: ”Onko jumala olemassa?”, ”Päihittääkö tekoäly meidät?” ja ”Onko muualla maailmankaikkeudessa älyllistä elämää?”.

”Tämä kirja jäi Stephen Hawkingin viimeiseksi. Sen lopussa hän muistuttaa meitä kyselemisen tärkeydestä, siitä, kuinka välttämätöntä on vapauttaa mielikuvituksensa, yrittää ottaa selkoa asioista ja ymmärtää, mitä täällä todella on tekeillä”, toteaa esipuheen kirjoittanut Valtaoja.

Koulutusjärjestelmän kipukohtia

Osaamiserojen kasvaminen, opiskelijahuollon saattavuus, opinto-ohjaus ja arviointi opintopolun nivelvaiheissa ovat nousseet viime vuosien arvioinneissa tärkeiksi teemoiksi, jotka vaikuttavat koulutukselliseen yhdenvertaisuuteen. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) uusi julkaisu *Kannatteleeko koulutus?* sisältää runsaasti arviointeihin perustuvaa tuoretta tietoa. Koulutusjärjestelmän vahvuuksien ja kipukohtien lisäksi julkaisu tarjoaa kehittämissuosituksia, temaattisen yhteenvedon sekä kansainvälistä vertailutietoa.

Koulutusjärjestelmän suurin kipukohta on eriarvoistuminen, jota havaittiin arvioinneissa lähes kaikilla koulutusasteilla. Oppilaiden ja opiskelijoiden erot osaamisessa vaikuttavat pikemminkin kasvavan kuin kaventuvan kouluvuosien lisääntymisen myötä. Osaamisen eroja selittävät sukupuoli ja asenteet, mutta myös vanhempien koulutustausta. Lisäksi koulutuksellisen tasa-arvon saavuttamisessa on haasteita kielivähemmistöjen osalta perusopetuksessa. Myös maahanmuuttajien osaamisen kehittymistä ja integroitumista koulutukseen tulisi tukea enemmän. Ammatillisissa opinnoissa ja perusopetuksen nivelvaiheissa erot arviointikäytänteissä asettavat oppijat eriarvoiseen asemaan. Koulutusasteiden välillä on suuria eroja laadunarvioinnin ja itsearvioinnin tasoissa ja toteuttamisessa.

aino

FREDA 33, HELSINKI

MA-PE 10.30 - 18.00

LA 11.00 - 16.00

PUH. 09 611 611

WWW.AINO.NET